

Prešovský kraj - charakteristika regiónu

30.04.2025 |

[Poloha, rozloha, geografické podmienky](#)

[Demografické východiská](#)

[Ekonomické a sociálne špecifiká](#)

Poloha, rozloha, geografické podmienky

Prešovský kraj sa rozprestiera na severovýchode Slovenskej republiky. Svojou rozlohou 8 972,7 km² zaberá 18,3 % rozlohy štátu a je po Banskobystrickom kraji druhým najväčším na Slovensku. Dlhá severná hranica je zároveň štátnou hranicou s Poľskou republikou. Na východe hraničí s Ukrajinou, na juhu s Košickým krajom, na juhozápade na malom úseku susedí s Banskobystrickým krajom a západným susedom je Žilinský kraj.

Najsevernejší bod kraja sa nachádza v katastri obce Becherov, najjužnejší v obci Sečovská Polianka, najzápadnejší v obci Vysoké Tatry a najvýchodnejší bod, ktorý je zároveň najvýchodnejším bodom Slovenska, sa nachádza v obci Nová Sedlica. Najvyšším bodom kraja, ktorý je zároveň najvyšším bodom Slovenska, je Gerlachovský štít (2 654,5 m nad morom), najnižšie položené miesto je breh rieky Ondava pri výtoku z kraja na území obce Nižný Hrušov (104 m nad morom). Relatívny výškový rozdiel predstavuje 2 550 m. Vplyvom rozdielnej nadmorskej výšky a členitosti povrchu je územie kraja rozdelené do troch klimatických oblastí, a to chladnej, mierne teplej a teplej.

Reliéf kraja je značne členitý. Najväčšie plochy kraja zaberajú celky Vonkajších Karpát: Spišská Magura, Podtatranská brázda, Spišsko-šarišské medzihorie, Levočské vrchy, Bachureň, Šarišská vrchovina, Pieniny, Ľubovnianska vrchovina, Čergov, Busov, Ondavská a Laborecká vrchovina, Beskydské predhorie a Bukovské vrchy. Zasahujú sem aj celky Fatransko-tatranskej oblasti: Vysoké Tatry, Podtatranská kotlina, Kozie chrbty, Nízke Tatry, Hornádska kotlina a Branisko. Zo Slovenského rudohoria je na území kraja Slovenský raj a Čierna hora, severnými okrajmi sem ešte zasahuje Košická kotlina, Slánske vrchy a Vihorlatské vrchy.

Na území Prešovského kraja sa nachádzajú horné úseky hlavných tokov riek Hornád, Torysa, Topľa, Ondava, Laborec a Poprad. Rieky Poprad a Dunajec časťou svojho toku tvoria hranicu s Poľskou republikou. Povodie rieky Poprad zahŕňa veľmi významnú oblasť Vysokých Tatier, v ktorej sa nachádza jedenásť vodárenských tokov, využívaných na zásobovanie pitnou vodou celej oblasti. Nádrže Starina a najmä Veľká Domaša hydrologicky i kvalitatívne ovplyvňujú toky, na ktorých ležia.

Kraj má bohaté zásoby nerastných surovín, z ktorých najvýznamnejšie sú zásoby kamennej soli, vápenca, stavebného kameňa, tehliarskych surovín, zeolitu a mangánovej rudy.

Na územie kraja zasahuje alebo sa rozprestiera 5 národných parkov – Tatranský národný park, Pieninský národný park, Národný park Nízke Tatry, Národný park Slovenský raj a Národný park

Poloniny, 2 chránené krajinné oblasti – Vihorlatský prales, Východné Karpaty, 51 národných prírodných rezervácií, 90 prírodných rezervácií, 5 národných prírodných pamiatok, 33 prírodných pamiatok, 10 chránených areálov a 10 chránených vtáčích území.

Administratívne sa delí v zmysle zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. na 13 okresov: Bardejov, Humenné, Kežmarok, Levoča, Medzilaborce, Poprad, Prešov, Sabinov, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník a Vranov nad Topľou. Rozlohou najväčším okresom je okres Poprad (1 104,8 km²) a najmenším okres Stropkov (388,9 km²). V kraji je 665 obcí, z toho 23 so štatútom mesta. Väčšina obyvateľov regiónu žije na vidieku, podiel mestského obyvateľstva dosiahol 44,3 %. Najviac obyvateľov žije v krajskom meste Prešov (82 tis. obyvateľov), ktorý je zároveň tretím najväčším mestom Slovenska. Druhé najväčšie mesto kraja je Poprad (48,5 tis. obyvateľov).

Demografické východiská

Prešovský kraj s počtom 810-tisíc obyvateľov ku koncu roka 2024 bol populačne najväčším na Slovensku, čo predstavovalo takmer 15 % z celkovej populácie krajiny. Hustota osídlenia v tomto regióne bola 90 obyvateľov na km², čo bola druhá najnižšia hodnota po Banskobystrickom kraji. Najvyššiu hustotu obyvateľstva na štvorcový kilometer mal okres Prešov (187 obyvateľov/km²), najmenej Medzilaborce (25 obyvateľov/km²).

Región sa dlhodobo vyznačuje výrazne vyššou pôrodnosťou v porovnaní s ostatnými kraji. Vysoké počty narodených detí dokázali kompenzovať úbytky obyvateľov spôsobené úmrtiami ako aj zápornou migráciou, keďže Prešovský kraj vykazoval od roku 1996 iba záporné migračné saldá. Celkové medziročné zníženie počtu obyvateľov sa od roku 1996 vyskytlo iba raz – v roku 2021 počas pandémie COVID-19.

V priebehu roka 2024 sa v Prešovskom kraji živonarodilo 9 295 detí, čo je najvyšší počet spomedzi krajov, avšak zároveň ide o druhý najnižší počet narodení v regióne od roku 1996 (menej detí sa narodilo len v roku 2023). Počet novorodencov prevýšil počet zomretých o 2 414 osôb (6 881 úmrtí), čím sa kraj zaradil na vyššiu priečku medzi Prešovským a Košickým krajom, pokiaľ ide o prirodzený prírastok obyvateľstva. V roku 2024 bol počet vystaňovaných opäť vyšší než počet prisťahovaných, a to o 1 216 osôb. Napriek tomu došlo k medziročnému nárastu počtu obyvateľov o 1 198 osôb.

Prešovský kraj bol v porovnaní s ostatnými kraji populačne najmladší, počty detí do 14 rokov každoročne prevyšovali počty obyvateľov starších ako 65 rokov od roku 1996. V roku 2024 deti tvorili podiel 18,3 %, zatiaľ čo seniori tvorili 16,5 % populácie. Tempo rastu počtu detí sa však spomaľuje, kým tempo rastu počtu seniorov naopak zrýchľuje. Priemerný vek obyvateľa dosiahol 40 rokov a bol najnižší v rámci regionálneho porovnania.

Región sa vyznačoval vyššou mierou sobášnosti než ostatné kraje. V roku 2024 bol však zaznamenaný pokles počtu nových manželstiev. Zosobášilo sa 4 035 párov, čo predstavovalo pokles o 7,5 % v porovnaní s rokom 2023 a zároveň bol to tretí najnižší počet sobášov od roku 1996. Počet rozvodov síce tiež medziročne klesol o 2,3 %, keď sa rozviedlo 1 026 manželstiev, avšak bola to štvrtá najvyššia hodnota od roku 2015.

Ekonomické a sociálne špecifiká

Z dôvodu nedostatku pracovných príležitostí, obyvatelia Prešovského kraja často odchádzali za prácou do iných regiónov alebo do zahraničia. Miera nezamestnanosti, teda podiel nezamestnaných z ekonomicky aktívnych obyvateľov, je spomedzi krajov dlhodobo najvyššia a v roku 2023 dosiahla 10,8 %. Ekonomicky aktívni obyvatelia, teda pracujúci a nezamestnaní nad 15 rokov, tvorili takmer 50 % populácie. Miera ekonomickej aktivity, čiže pomer ekonomicky aktívnych k obyvateľstvu nad 15 rokov veku, bola 61,3 %. Miera zamestnanosti (pomer 20 až 64 ročných pracujúcich k celému obyvateľstvu v rovnakom veku) predstavovala 72,2 %. Priemerná nominálna mesačná mzda dosiahla 1 342 eur a za celoslovenským priemerom zaostala najviac, až o 286 eur.

Podnikateľské aktivity obyvateľstva ovplyvňovali podmienky a možnosti vytvorené v danom regióne. Na území kraja koncom roka 2023 pôsobilo 29,2 tisíc právnických osôb, z toho bolo 24,2 tisíc podnikov zameraných na tvorbu zisku. Viac ako 16 % podnikov sa pôsobilo v oblasti obchodu, zhodne po 15 % v priemysle a v stavebníctve. Svoje podnikanie malo v Prešovskom kraji aj 62,9 tisíc fyzických osôb - podnikateľov, z ktorých 59,7 tis. podnikalo na základe živnostenského zákona. Takmer 40 % živnostníkov orientovalo svoju činnosť do odvetvia stavebníctva, viac ako 17 % do priemyselnej výroby a takmer 12 % do obchodu.

Prešovský kraj v hodnotení ekonomického postavenia z hľadiska tvorby hrubého domáceho produktu (HDP) patrí k menej výkonným regiónom Slovenska. HDP kraja, čiže hodnota všetkých výrobkov a služieb vyrobených v regióne počas roku 2023, predstavoval v bežných cenách 11 431 mil. eur. čo zodpovedalo podielu 9,3 % z celonárodnej hodnoty. Pri prepočte HDP na obyvateľa dosiahol 14 108 eur v bežných cenách a za národným priemerom zaostával o 37,4 %.

Viac ako štvrtinu hrubej pridanej hodnoty kraja vytvorilo odvetvie priemyslu, nasledovali obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie s podielom 18,8 % a ďalej verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo a sociálna pomoc s podielom 17,2 %.

Poľnohospodárska pôda zaberá viac ako 40 % z celkovej výmery kraja. Takmer dve pätiny z nej predstavuje orná pôda, na ktorej sa pestujú predovšetkým obilniny, krmoviny, olejniny a zemiaky. V pestovaní zemiakov patrí kraj k najväčším producentom na Slovensku. V rámci živočíšnej výroby prevláda chov hovädzieho dobytku, najmä v okrese Bardejov a chov oviec, najmä v okrese Kežmarok.

Priemysel v kraji je rôznorodý, bez výraznej orientácie na niektoré výrobné odvetvia. Dôležité zastúpenie tu má kovospracujúci, drevospracujúci, potravinársky, elektrotechnický, strojársky, chemický, textilný a odevný priemysel. Je koncentrovaný hlavne do okresných miest. Medzi najvýznamnejšie podniky v kraji patria Tatravagónka v Poprade, Lear Corporation Seating Slovakia v Prešove, Pivovary TOPVAR, a.s., MECOM GROUP v Humennom, MILK-AGRO v Prešove, Nexis Fibers v Humennom, Bukóza Export-Import vo Vranove nad Topľou, Chemosvit folie vo Svite, Bukocel v Hencovciach a ďalšie. Priemyselné podniky za svoje výkony a tovar v roku 2023 utržili 7,7 mld. eur a zamestnávali 51,4 tis. osôb.

Stavebníctvo regiónu dosiahlo v medzikrajovom porovnaní priemerné výsledky. V roku 2023 sa zrealizovala stavebná produkcia vlastnými zamestnancami v hodnote 819,4 mil. eur a stavebná produkcia podľa dodávateľských zmlúv dosiahla 909,2 mil. eur. V kraji sa dokončilo 2 041 nových bytov, z toho najviac v okrese Prešov (557 bytov).

Prešovský kraj má z hľadiska medzinárodnej dopravy významnú polohu v smere sever–juh, ale i východ–západ. Prechádza ním dôležitý hlavný slovenský severný cestný koridor Bratislava – Žilina – Poprad – Prešov – Košice, v smere sever – juh východný medzinárodný koridor Poľsko – Stará Ľubovňa – Prešov a Poľsko – Svidník - Prešov, ktorý pokračuje po spoločnej trase do Košíc a Maďarska. Železničné trate medzinárodného, resp. celoštátneho významu sú Žilina – Košice – Medzilaborce a Plaveč – Prešov – Košice. Na území regiónu je medzinárodné letisko v Poprade, ktoré slúži predovšetkým pre región Tatier, ďalšie časti kraja majú letecké spojenie z medzinárodného letiska Košice. Verejnú autobusovú dopravu zabezpečujú široko rozvetvené linky autobusovej dopravy. Pre individuálnych motoristov slúži hustá sieť ciest rôznej kategórie s dĺžkou 3 186 km spolu s potrebnými službami, ako sú čerpacie stanice a servisy. Prešovským krajom vedie 122 km diaľnic a rýchlostných ciest. V regióne bolo v roku 2023 evidovaných takmer 440-tis. motorových vozidiel, z toho osobné autá tvorili takmer 73 %.

Školstvo reprezentuje široká sieť školských zariadení, v roku 2023 sa tu nachádzalo 536 materských škôl, 376 základných škôl, 38 gymnázií a 63 stredných odborných škôl a 1 konzervatórium. Z vysokých škôl v Prešove sídli Prešovská univerzita, Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia a Fakulta výrobných technológií Technickej univerzity v Košiciach.

Zdravotná starostlivosť v roku 2023 sa poskytovala v 1 971 zdravotníckych zariadeniach, ktorých súčasťou bolo 17 nemocníc, 1 554 zariadení ambulantnej zdravotnej starostlivosti a 8 liečební. Sieť zariadení zdravotníckej starostlivosti dopĺňajú vyhľadávané kúpele pre choroby dýchacích ciest v lokalite Vysokých Tatier, choroby tráviaceho ústrojenstva v Bardejove, obehového ústrojenstva vo Vyšných Ružbachoch a kožné ochorenia v Červenom Kláštore. Okrem zdrojov liečivých minerálnych vôd využívaných v kúpeľníctve je územie Prešovského kraja bohaté aj na prírodné zdroje minerálnych stolových vôd Ľubovnianska, Sulínka, Salvator, Baldovská, Cigeľka a iné ďalšie.

Pre návštevníkov kultúrnych podujatí bolo v roku 2023 k dispozícii 7 divadiel vrátane malých a nezávislých, 19 stálych kín s 36 premietacími sálami, 5 galérií a 27 múzeí. Čitatelia mali k dispozícii 212 knižníc.

Kraj sa pýši mnohými kultúrno-historickými pamiatkami, kde zvláštnu pozornosť si zasluhujú mestá Levoča, Prešov, Bardejov, Poprad a Kežmarok. Administratívnym, hospodárskym, kultúrnym a spoločenským centrom kraja je mesto Prešov, kde sídlia i významné cirkevnosprávne inštitúcie gréckokatolíckej, pravoslávnej a evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku.

Prírodné krásy kraja a vhodné klimatické podmienky vytvorili priaznivé predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu. K najnavštevovanejším oblastiam patria región Vysoké Tatry a okresy Bardejov, Kežmarok, Prešov a Stará Ľubovňa. V kraji pôsobilo 1 060 ubytovacích zariadení,

ktorých služby v roku 2023 využilo vyše milióna návštevníkov. V regionálnom porovnaní bol Prešovský kraj tretím najnavštevovanejším krajom.